

Het Hagelkruis

Heemkundekring Barthold van Heessel Aarle-Rixtel

34e jaargang, nr.1 2017

COLOFON

HET HAGELKRUIS

Informatieblad van Heemkundekring Barthold van Heessel te Aarle-Rixtel. Tijdschrift met artikelen over geschiedenis, archeologie, heemkunde e.a. met betrekking tot Aarle-Rixtel. Verschijnt drie à vier maal per jaar.

Redactie

Contactpersoon: Henk van Beek
Tel.: 0492 381851
h.vanbeek9@chello.nl

Albert Claessen
Angela Willemsen - Huffenreuter

Heemkundekring BARTHOLD VAN HEESSEL

Kouwenberg 37, 5735 GM Aarle-Rixtel
Tel.: 0492 383553
www.heemkameraarlerixtel.nl
info@heemkameraarlerixtel.nl

Dagelijks bestuur

Voorzitter: Jan Dekkers
Tel.: 0492 381673

Secretaris: Ineke de Hair

Penningmeester: Diana van de Laar
Tel.: 0492 384415
IBAN: NL79 RABO 0101 4057 31

Inhoudsopgave

Colofon en voorwoord	2
Uit en naar aanleiding van oude kranten	3
Spaanse schop gerestaureerd	4
Struinen in het archief	4
Goede tijden slechte tijden	6
Natuurvriendelijke facelift op Croy	8
Schevelingen, tapperij anno 1882	10
Brukelum, een bijzonder stukje landschap	11
Weten wat er niet meer is	12
Karel Stevens, dompteur	13
Aarle en Jeroen Bosch	14
Aarlese bakker bakt ze bruin	15
Informatie heemkundekring en museum	16

Voorwoord

De Hagelkruiskalender is bij veel leden en niet-leden in goede aarde gevallen, is dus voor herhaling vatbaar. Deze uitgave is weer 'als vanouds'. We hebben opnieuw een paar 'gasten' bereid gevonden een welkome bijdrage te leveren. Ook anderen nodigen wij van harte uit hun verhaal te vertellen. Schroom niet, indien nodig steken wij graag de helpende hand toe, want u, lezer, bent een waardevolle bron van informatie.

De redactie

Het Hagelkruis

In de Hooge Akkers vinden we dit hardstenen 14e-eeuws kruis met een archaïsch aandoende Christusfiguur. Deze kruisen dienden in die tijd om hagelschade te voorkomen en werden altijd geplaatst op een kruispunt van wegen. Het is het enige bewaard gebleven stenen hagelkruis in Nederland.

Foto voorzijde: De gerestaureerde Spaanse schop bij Kasteel Croy - © Henk van Beek

Uit en naar aanleiding van oude kranten

Louis Barten

In de krant van 18 februari 1938 lezen we dat de toneelclub van de Katholieke Jongerenverenigingen een grote toneeluitvoering verzorgt in het Verenigingsgebouw. Voor het voetlicht wordt gebracht het toneelspel 'Het offer van de Missie-zuster'. Niet minder dan twintig jonge dames geven er hun medewerking aan. Het programma vermeldt 'aan den voet' dat houders van steunkaarten vrij entree hebben en duidelijkheidshalve wordt er op gewezen dat hiermee geen steuntrekkers maar donateurs van de vereniging bedoeld zijn.

Dat het Verenigingsgebouw gelijk is aan het Patronaat dat nu in een appartementengebouw is veranderd, zal duidelijk zijn. Het zgn. bekende toneelspel was kennelijk toch niet zo bekend, ik heb alleen een oude foto uit 1928 gevonden met spelers erop die het toen opgevoerd hebben in Bladel.

Het woord steunkaarten kennen we nu niet meer, wij spreken over donateurkaarten. Voor de relatie met steuntrekkers moeten we naar de jaren dertig van de vorige eeuw. Steuntrekkers waren werklozen die in die crisisjaren een uitkering ontvingen. De steun was laag en er werd scherp gecontroleerd om fraude te voorkomen. Een van de controlemethoden om zwart werken tegen te gaan was het stempelen. Dat moesten werkloze steuntrekkers in de crisisjaren twee keer per dag doen in het Gemeentehuis.

Op 2 maart 1938 lezen we dat de dag daarvoor, 1 maart dus, onder grote belangstelling in Aarle-Rixtel de uitreiking heeft plaatsgevonden van de prijzen van de 'Bijzonderen Vrijwillige Landstorm'. Dat gebeurde in café Van Roij tegenover het Gemeentehuis, beter bekend als het Raadhuis. Het was kennelijk een belangrijke gebeurtenis, want burgemeester en wethouders en enkele raadsleden waren aanwezig.

De Landstorm was een leger van bewapende burgers, opgericht om het reguliere leger te ondersteunen. Tijdens de Napoleontische Oorlogen werd door onder meer Oostenrijk-Hongarije, Pruisen en Nederland het bevel gegeven aan de mannelijke burgerbevolking zich te organiseren en te bewapenen. Uit de kring van notabelen werden officieren gekozen. In enkele gevallen werden wapens en uniformen uitgereikt, maar in de meeste gevallen dienden de burgers zelf hun wapens mee te nemen. Er werden vaak rangonderscheidingstekens voorgescreven. Wat wil je, een leger zonder sterren en

strepen was onmogelijk en die kosten ook veel minder dan wapens en patronen.

De prijzen die tijdens die bijeenkomst werden uitgereikt waren voor:

1. de scherpschutters, met o.a. F. Rutten, Th. Driesen en H. v.d. Boogaard ,
2. de schutters 1e klas, met o.a. V.M. Fleskens, A. v. Kimmenade en M. Rooijackers,
3. de schutters 2e klas, met o.a. J. G. v. Zundert, L. Althuizen en C. v. Doorn.

Wat die prijzen inhielden, werd niet duidelijk uit het krantenbericht.

Na de uitreiking sprak wethouder Van de Kerkhof over het oprichten van een plaatselijke commissie en vroeg hij aan burgemeester Termeer, wethouder Verstappen en raadslid J. Gijsbers of zij bereid waren in die commissie zitting te nemen. Dat wilden ze alle drie. Wat die commissie te doen had, werd niet vermeld, maar de plaatselijke leider van de Landstorm de heer F. Rutten sprak een dankwoord, dus...

In 1939, het jaar waarin de Nederlandse krijgsmacht mobiliseerde in verband met het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog, bestond de Vrijwillige Landstorm uit ruim 90.000 vrijwilligers. Hiervan werd ruim de helft gemobiliseerd. In de meidagen van 1940 leverden zij strijd en moesten de eenheden de nodige gesneuvelden betreuren. Door de bezetter werd de Nederlandse krijgsmacht, inclusief de Vrijwillige Landstorm, in 1940 opgeheven.

De 'Landstorm Nederland' die later tijdens de bezettingsperiode bestond had niets te maken met de Vrijwillige Landstorm van de Koninklijke Landmacht in de periode 1914-1940. De Duitse bezetter misbruikte de vertrouwde naam voor eigen doeleinden. In Nederland is de Landstorm in 1948 voortgezet door het Korps Nationale Reserve.

Het Korps Nationale Reserve bewaakt en beveiligd het Nederlandse grondgebied en bestaat uit ongeveer 3.000 reservisten. Zij vervullen hun militaire functie naast een burgerbaan of studie. In 2014 vierde het korps zijn 100-jarig bestaan en bevestigt daarmee de opvolging van de Vrijwillige Landstorm. In vrijwel alle provincies zijn kazernelocaties met eenheden te vinden. Reservisten wonen meestal in de buurt van hun kazerne. Zo zijn ze bij calamiteiten snel beschikbaar voor militaire inzet of civiele bijstand. Een stafdetachement zit in Oirschot.

Spaanse schop gerestaureerd

Henk van Beek

De restauratie van de ruim 200 jaar oude Spaanse schop op Croy (zie foto voorpagina) is inmiddels nagevoeg voltooid. Na ruim een jaar heeft rietdekker Frans Hagenaars het voor elkaar gekregen om de schaapstal in volle glorie te herstellen.

De stal werd destijds in opdracht van jonker Johan Gideon van der Bruggen gebouwd, ter ere van de komst van Spaanse Merinosschappen. Dit schape levert een bijzonder goede kwaliteit aan wol. Daar zijn ze in Australië en Nieuw Zeeland ook al lang geleden achtergekomen, want daar lopen inmiddels miljoenen van deze soort rond. Maar jonker van der Bruggen kende die goede eigenschappen al eerder en ging nog een stukje verder. Hij wist de Merinos te kruisen met het Kempische heideschaap. Dit leverde een kruising op, die zowel de goede eigenschappen van de Merinos verkreeg als die van de Kempenaar. De Merinos was namelijk nogal gevoelig voor onze klimaatomstandigheden, terwijl zijn Kempische 'compagnon' daar wél goed tegen bestand was. Het heeft overigens nogal wat voeten in aarde gehad om de Merinos naar Croy te krijgen.

Merinosschappen op Croy

Uiteindelijk is het de jonker toch gelukt. In het archief van Croy bevindt zich de nodige correspondentie over deze 'immigratie'. De eerste twee rammen en zes ooien 'van Spaanse soort' arriveerden in 1789 per koopvaardijship in Amsterdam. In 1792 werden er opnieuw twee rammen en zes ooien ingevoerd. In juni 1799 zijn hier nog een twintig lammeren 'van Spaansche soort' bijgekomen. De schapen werden per schip van Amsterdam naar Den Bosch vervoerd. Van daaruit werden ze over land naar Croy gedreven. Na 1870 zijn de merinosschappen op Croy verdwenen. Inmiddels lopen er op Croy weer Merinosschappen rond.

Bij de restauratie van de Spaanse schop zijn elementen teruggebracht die bij de voorlaatste restauratie in 1976 waren verdwenen, zoals twee ovale invlieg-gaten in het 'torentje' en een prachtige koperen piroon op het torendakje. Het dakje is nu bedekt met schalie-plankjes, voorheen was dit riet. De wanden van vitselwerk zijn prachtig gerestaureerd, terwijl het rieten dak - in tegenstelling tot zijn voorganger - nu wél op de juiste manier is aangebracht. Kortom, Frans Hagenaars heeft ons weer een prachtige monumentale parel teruggegeven, met dank aan het bestuur van Stichting Geloof Hoop en Liefde.

Ontwerptekening van de oorspronkelijke Spaanse schop

Struinen in het archief

Henk van Beek

Er komen tegenwoordig helaas maar weinig Aarlese mensen op het Regionaal Archief in Eindhoven. Zoals bekend worden daar onze Aarlese archieven bewaard. Ikzelf kom er regelmatig, onder meer om historische informatie te vergaren voor 'het Hagelkruis'. Maar ook om andere redenen is een bezoek aan het archief zeker de moeite waard. Zo ontstond er onlangs een stevige discussie rond de data waarop de kermis zou moeten worden gehouden. Het derde weekend van augustus zou niet langer wenselijk zijn vanwege de vakanties. De beide gilden sputterden echter stevig tegen. Zij vonden

dat de kermis op deze data gehandhaafd moest blijven. Volgens de gilden zouden aan deze data een lange traditie ten grondslag liggen. Naar aanleiding van een vraag hierover dook ik het Aarlese archief in en kwam tot de constatering dat de keuze voor het derde weekend van augustus pas na de Tweede Wereldoorlog was gemaakt. Vóór de Tweede Wereldoorlog zijn er verschillende andere data geweest waarop de kermis werd gehouden, zoals een tijd lang in het derde weekend van september. Ook de plaats waar de kermis werd gehouden is regelmatig veranderd. Vóór de Tweede

Land Kermis van David Teniers de Jonge (1650)

Wereldoorlog werd de kermis op de Kouwenberg gehouden, later verhuisde die naar het Heuveltje. Tussendoor heeft de kermis ook nog ooit aan de Dokter Timmersstraat gestaan. Al deze informatie kun je in het archief vinden.

Een paar jaren geleden kwam er de vraag, wie er nu precies eigenaar was van de kerkklokken. Een van de oudste kerkklokken moest namelijk worden gerepareerd. Er werd verondersteld dat de gemeente nog steeds een paar klokken in eigendom had. Lange tijd is dat ook zo geweest, maar uiteindelijk zijn de laatste klokken in de tachtiger jaren van de vorige eeuw in eigendom overgegaan naar de parochie.

Het archief bevat dus veel informatie die bij tijd en wijle ook nu nog relevant kan zijn. Zo ben ik de laatste tijd de archieven aan het afstruinen om schriftelijke informatie te verzamelen over de bouwgeschiedenis van kasteel Croy. Hiervoor moet ik zelfs naar het stadsarchief in Den Bosch, want daar bevinden zich de Bossche protocollen (akten) waarin een deel van deze informatie is te vinden. Een andere interessante ontdekking was bijvoorbeeld het feit, dat tijdens de Belgische opstand de Mariakapel aan de Bosscheweg werd gebruikt als onderkomen voor hier ingekwartierde soldaten, die tot het regiment behoorden dat onder leiding stond van George van der Bruggen van kasteel Croy. In borgemeestersrekeningen (de borgemeester inde onder andere de belastingen en hield de financiële administratie van

het dorp bij) kom je onder andere informatie tegen over de kosten die werden gemaakt om tijdens de Spaanse Successieoorlog (1701 - 1713) in ons dorp ingekwartierde legerstroepen op te vangen en te onderhouden. Zo werd er veel geld uitgegeven aan bijvoorbeeld haver, meel, spek, boter, melk, bier en wijn, maar bijvoorbeeld ook aan het transporteren van karrevrachten, het ter beschikking stellen van paarden enz. enz.

Wanneer je de originele stukken in je handen of op

je werktafel ziet liggen, geeft dat een speciaal gevoel. Dan gaan de geschiedenisboekjes op eens volop leven. Gelukkig worden de archieven steeds meer digitaal ontsloten, zodat je ze ook thuis kunt raadplegen. Helaas is dat bij het RHC nog veel te weinig het geval, dit in tegenstelling tot de 'Brabantse afdeling' van het rijksarchief in Den Bosch. Zelfs de scans van de Bossche protocollen kun je voortaan op internet raadplegen. Als er mensen zijn die mee naar het archief willen of wegwijzen willen worden gemaakt, dan kunnen ze hiervoor bij mij terecht.

Goede tijden slechte tijden

Toos van Gerwen

Naar aanleiding van het artikel van Henk van Beek over mijn jeugdjaren hierbij nog een voorzetting van mijzelf. Er is immers nog zoveel te vertellen over vroeger.

Toen ik nog een kleuter was van een jaar of drie mocht ik al naar de kleuterschool, toen nog be-waarschool geheten. Dat was in het oude gedeelte van Mariëngaarde, de voormalige 'de Aar'. Wat later is er een aanbouw gekomen voor de kleuters. Het was een mooi gebouw met een lange gang en heel kleine toiletjes. Tegen de muur van deze gang zaten mooie tegeltjes met allemaal dierenfiguren. Daarboven zaten haakjes om je jasje aan op te hangen. Iedere kleuter had zijn eigen figuurtje. Ik had een varkentje. Veel later is dit gebouw als brandweerkazerne in gebruik genomen. Op de kleuterschool zaten we bij zuster Dionitius en zuster Rogatienne. Naast de school was het klooster van de nonnen, de Zusters van Liefde. Daar was ook een pensionaat gevestigd waar meisjes van alle windstreken van Nederland werden geplaatst en er de Mulo of de Huishoudschool volgden. Het waren meestal kinderen van middenstanders of uit boe-rengezinnen.

Op een middag kwam onze broer thuis en ik zei hem dat ik zuster 'Rooije Jam' had gekust omdat ik haar zo'n lieve zuster vond. Hij moest er vreselijk om lachen. Later, toen ik op school in de zevende klas zat, werd ik 14 jaar en mocht ik van school af en meteen gaan werken. Verder leren was er niet bij!

Dat kon ook bijna niet, want snel daarna werd er hier in Nederland de mobilisatie afgekondigd. Alle dienstplichtige mannen werden opgeroepen en heel Nederland werd bezet. Overal waar plek was werden soldaten ingekwartierd, in leegstaande hui-zen en ook in de scholen. Hierdoor kregen de kinde-ren les in café 's of bij particulieren, waar dan provi-sorisch een ruimte als leslokaaltje werd ingericht. Soms verhuisden ze van het ene café naar het an-dere. Ja, het was een rare tijd. Een jaar later, 10 mei 1940, brak de oorlog uit. Het was lekker warm weer. We zouden 's morgens om 7 uur naar de mis in de kapel gaan, want dat deden we de hele mei-maand. Maar nu durfden we dat niet, want de lucht was vol met vliegtuigen. Niemand durfde nog naar buiten. We werden allemaal gewaarschuwd om ons klaar te houden om - indien nodig - te vluchten. Gelukkig kwam het niet zover.

Het was wel een vreselijke tijd. 's Avonds moest alles verduisterd worden. Er mocht nergens licht naar buiten schijnen. Was je nog geen achttien, dan mocht je 's avonds na acht uur niet meer naar bui-ten. We moesten ook veel inleveren, zoals het koper

dat je had en de radio. De klokken werden uit de kerktoeren gehaald. Maar wij hadden thuis een prima plek waar we alles konden verstoppert. Op zekere dag zagen we de parachutisten in Son lan-den. Mijn broer en nog enkele van die snotneuzen meer gingen er met de fiets heen. Zij kwamen mid-den in het front terecht. Ze zijn toen die nacht niet thuisgekomen en hebben de hele nacht in een sloot gelegen. Wij waren thuis natuurlijk allemaal erg ongerust. Toen ze 's morgens thuis kwamen zagen ze zo wit als een doek en hadden "de boks vol"! Gauw moest er in de kapel een kaarsje wor-den opgestoken. De jongens hadden de schrik goed te pakken. Toen de oorlog al een paar dagen duurde, werden hier alle bruggen opgeblazen, zoals de Aarlese brug, de Beekse brug, de Laarbrug en de Lieshoutse brug. Aarle was gewoon voor een deel geïsoleerd. We hebben hier niet zoveel van de oorlog meegekregen. Soms zag je weleens een luchtgevecht of hoorde je een vliegende bom over-komen. Dat was wel angstig, want je kon nooit weten waar die bom terecht zou kunnen komen. Bij Schevelingen is nog een vliegtuig neergestort. Ook werd alles op rantsoen gezet en kregen we bonnen voor bijvoorbeeld levensmiddelen, kleding en kolen. Vijf jaar later werden we door de Engelsen en Ca-nadezen bevrijd en brak er een leuke tijd aan. Velen van hen werden bij burgers ingekwartierd. Ook bij ons thuis lagen er soldaten. Zij brachten van alles mee zoals sigaretten (Players). Bij ons in de buurt, bij Bakkerij van Brug (hoek Koppelstraat/Lies-houtseweg) was het 'cookhouse'. Onze Henk ging daar weleens helpen en kreeg dan van alles mee naar huis, zoals lekkere pap, gebak, witte mik. We kwamen niks tekort. Ik had ondertussen wat Engels geleerd en kon behoorlijk goed met de soldaten praten en brieven in het Engels schrijven. Met een van de moeders van de soldaten heb ik nog lang gecorrespondeerd.

De Koppelstraat

Toen de oorlog goed en wel voorbij was werd hier in Aarle-Rixtel heel veel veranderd. Huizen werden afgebroken (wat van sommige heel erg jammer was), en nieuwe werden er gebouwd. Wegen werden verhard. De Koppelstraat was vroeger - tot Croy - een zandweg, een karrenspoor met fietspaadje erlangs. De Koppelstraat zelf werd een keer opgehoogd met zand van rond het oude kerkhof aan de Laarweg. Er lagen hier en daar nog oude knokken tussen! Wij noemden deze weg dan ook - voor de flauwe kul - de knokenweg. Waar nu de Barthold van Heesselstraat is, lagen vroeger aan de linkerkant korenvelden tot helemaal aan Strijp toe. We hebben daar heel wat korenbloemen en klaprozen geplukt. Als het koren rijp was en gemaaid en de korenschoven waren opgezet, gingen we daar onze vliegers oplat en die onze vader voor ons gemaakt had. Rechts van het zandpad lagen allemaal weilanden waar de koeien graasden. De Biermanstraat bestond toen nog niet. Dat was ook maar een zandpad dat op de Lieshoutseweg uitkwam. Hier lag een groot weiland van Marinus Dokters van Leeuwen en aan de andere kant lagen de achtertuinen van de bewoners van de Lieshoutseweg. Later kwam daar ook een verharde weg te liggen, werden er huizen gebouwd en werd de naam Biermanstraat gekozen. Waar wij vroeger woonden was er tegenover ons een kale vlakte, zodat ik vanuit mijn slaapkamer de op de torenklok van het kasteel kon kijken.

Was er vroeger in de buurt iemand ernstig ziek, dan werd de zieke 'ten volle bediend'. Dan kreeg die persoon de laatste sacramenten der stervenden. Dan werd er in de buurt, 'de rozenkrans aangezegd' en ging je met je buurtgenoten drie avonden naar de kapel en werden er elke avond drie rozenhoedjes gebeden. Zo ook als er iemand overleden was. Soms gebeurde dat ook in het sterfhuis. In het sterfhuis werden drie dagen achtereenvolgende de hele dag de vensters gesloten of de gordijnen dicht gelaten. Het huisgezin was een jaar en zes weken in de rouw. De vrouwen en meisjes droegen al die tijd zwarte kleren en de mannen een zwarte rouwband om een van de armen. Deze gewoonten zijn al weer lang verleden tijd.

Vroeger, in mijn tijd, hadden we een fijne jeugd. Toen konden we nog gewoon op straat spelen. Dat is nu allemaal voorbij. De meeste spelletjes van vroeger bestaan niet meer, zoals kaatsen, pin-

dollen, verstoppertje spelen, hoepelen, knikkeren, hinkelen met een schoensmeerdoosje en noem maar op. Nu zit de jeugd voor de computer of zit met een gsm te spelen. We haalden vroeger ook heel wat kattenkwaad uit. Bijvoorbeeld bij oudere mensen belletje trekken en dan hard weglopen. Of met een portemonnee aan een touwtje achter de heg gaan zitten en kijken of iemand hem op wilde rapen zodat we hem weg konden trekken. De tijden zijn veranderd en dat moet ook. Straks heeft de jeugd van nu ook weer oude verhalen.

Aarle-Rixtel was vroeger ook een bedevaartsoord. Er kwamen veel pelgrims uit omliggende dorpen in processie naar de kapel. Er stond altijd een kraam met beeldjes en rozenkransen. De man achter de kraam heette Tinuske. Ik meen Tinuske de Poeris. Hij maakte ook je rozenkrans als die stuk was. Er waren vroeger meer verplichte feestdagen dan nu, zoals 's Heren Hemelvaart, Maria-Hemelvaart en Witte Donderdag. Dan was er 's middags lof met processie. De priester liep dan voorop, onder een baldakijn en daar achter bruidjes die bloemblaadjes strooiden. Zo ook ik. Met Sacramentsdag was er de processie naar Aarles Broek die eindigde in een heel grote tuin die versierd was met heel veel bloemen. Wij als bruidjes, kregen na afloop heerlijke eigengemaakt appelsap. Jammergenoeg is dat allemaal voorbij.

Natuurvriendelijke facelift op Croy

Henk van Beek

Waterschap De Aa heeft, in samenwerking met de gemeente Helmond, een flink deel van het stroomgebied van de Goorloop een natuurvriendelijke facelift gegeven. Ook op Aarles grondgebied zijn de nodige voorzieningen getroffen, met name tussen de Croylaan en de Jonker Karellaan. Hier zijn onder meer een paar poelen aangelegd, is er een brede plas-dras-zone verschenen en is er zelfs een heus schiereilandje verzezen. Dit alles om meer variatie aan te brengen en daarmee de verscheidenheid aan plant en dier te vergroten. Naast de hoofdstroom van de Goorloop is er nu ook stilstaande water waarin amfibieën zoals kikkers, padden en salamanders alle ruimte krijgen om er zich voort te planten. Ook de moerasflora krijgt hier nieuwe kansen.

Op een andere plek is een verruigd en verdroogd moerasje op een natuurvriendelijke manier aangepakt. Dit is een van de weinig plekken waar je nog het oorspronkelijk moerveen kunt vinden. Aanvankelijk zouden hier op advies van de rentmeester van Croy sloten en rabatten (dijkjes) worden aangelegd, die met elzen zouden worden beplant. Op mijn advies is hiervan afgezien en heeft men het oorspronkelijk moerasje weer hersteld door de bovenste humuslaag te verwijderen en de afwaterings-

sloot af te dammen. Hierdoor kan het moerasje zich weer in zijn oorspronkelijke staat herstellen, zodat hier over een tijdje weer zeldzame planten en diersoorten terugkomen.

In het hooilandje, tussen het 'slakkenpad' en de perenboomgaard van Broos Biemans is een nieuwe brede houtwal aangelegd. Tevens is er een wat grotere pool gegraven, die mogelijk weer kan worden ontdekt door onder andere de zeldzame kamsalamander. Langs de al bestaande houtwal - naast het 'slakkenpad' - is ook een plas-drasberm aangelegd. Die staat nu nog in verbinding met een afvoersloot, maar op mijn advies wordt die verbinding door een dam opgeheven zodat de waterstand van het hooilandje op peil kan blijven en het hooilandje niet verdroogt en verruigt. Jan Franken heeft inmiddels ook weer een duit in het zakje gedaan: hij heeft ervoor gezorgd dat de paal met het ooievaarsnest weer helemaal in ere is hersteld. De vorige paal werd door een storm geveld.

Ondertussen gaat Laarbeek 'Europees' voor de titel "Groenste gemeente van Europa." Wij wensen de gemeente daarbij veel succes. Wil Laarbeek echter ooit de "Meest natuurrijke gemeente" worden, dan kunnen ze niet om Aarle - en zeker niet om Croy - heen!

Een van de nieuwe poelen

De nieuwe plas-dras-berm

Het vernieuwde ooievaarsnest

Het verschaalde laagveengebiedje

Schevelingen, tapperij anno 1882

Arie de Vries

Naar aanleiding van de gehele vernieuwing van de golfbaan die grenst aan de Schevelingse Inloop vond ik het tijd om eens te gaan spitten in het verleden van bovengenoemde tapperij en de omgeving daarvan. Daar ligt namelijk mijn geboortegrond: Helmondseweg B 88A.

Volgens een 'Belasting-Cohier' uit het jaar 1701 was er toen al bebouwing. De aard ervan is niet geheel duidelijk, maar vermoedelijk was het onder meer een tolhuisje, zoals op oude kaarten staat aangegeven. Uit gegevens blijkt dat in het jaar 1850 het toenmalige pand bestond uit vier woonhuisjes, met als bewoners:

- huisnr. 54 - het vroegere tolhuisje: Antonie Vollenberg, timmerman/huiskamertapper;
- huisnr. 55: Peter Luijben, wever;
- huisnr. 56: Thomas van Hout, wever;
- huisnr. 57: Hendrik Croymans, dagloner.

In het jaar 1880 werd café 'Schevelingen' gebouwd door aannemer Nicolaas van Griensven. Aanvankelijk, voor de bouw van het café, waren er vier aanpandige huisjes, maar daarna waren het er dus drie.

In het jaar 1930 werden de drie huisjes bewoond door:

- huisnr. B 89: Arnoldus van Asseldonk;
- huisnr. B 90: Martinus de Leest, rijwielhandelaar - later gevestigd aan de Klokstraat;
- huisnr. B 91: Johanna Dekkers zonder beroep;

In het café op huisnr. B 92 woonde Josephus Vos, onder meer kerkmeester van Aarle.

Volgens overlevering heeft ook nog de vader van voormalig minister Hans Gruijters in een van de huisjes gewoond. Hij was aanvankelijk brieven-/tele-

grambesteller en had de bijnaam 'Harrie den Erwtsoep'. De laatste bewoonster was Siska van Griensven. Zij woonde naast het café 'Schevelingen'.

In een later stadium werd het een kunstenaarsatelier annex kunstgalerie, die werd geleid door mevrouw Nord en haar compaan. Diverse regionale kunstenaars kwamen hier regelmatig bijeen, zoals Friso Wiegiersma, ene Van der Vrande, Sicco van der Woude en onze Aarlese Noud Jeurgens. Ook stond er een handweefgetouw waarop artistieke kleden werden geweven.

Sicco van der Woude had er ook een bedrijfje in het ontwerpen van patronen voor gordijnstoffen en zeil (als vloerbedekking). Zijn dochter, Antje van der Woude, was dessinatrice. Dit bedrijfje is op 8 maart 1961 opgeheven en de eigenaar is met zijn gezin naar Amsterdam verhuisd. Daarvóór was Sicco woonachtig op Laagveld 5 te Helmond.

In de laatste fase werd er o.a. aan naaktportrettering gedaan en werden er nogal wat ruige feesten gehouden, tot grote ergernis van de buurtbewoners. Omdat het pand was geblindeerd, trok dit ook de aandacht van een groot aantal jonge mannen, die vervolgens de toegang werd geweigerd. Zo doet het verhaal de ronde dat Franske Verschuren en Bas Kerkhof daarom ooit stiekem alle auto's met een tractor hebben weggesleept en her en der verdekt hebben opgesteld.

Gaandeweg ontstonden er steeds meer problemen, wat uiteindelijk - op last van de gemeente Aarle-Rixtel - heeft geleid tot sloop, in de tweede helft van de jaren zestig van de vorige eeuw.

Na het slopen van het pand aan de noordzijde van de tapperij is het huidige parkeerterrein overgeble-

ven. Tot de uitbaters van het café behoorden o.a. de familie Vos, Gerrie Daelmans en Isabelle de Carvalho.

De 'Schevelingse Inloop' en omgeving heeft dus een 'roemrijk' verleden, wat voor velen nog onbekend is. Het naast het huidige Schevelingen gelegen parkeerterrein heeft dus een prachtige, spraakmakende voorgeschiedenis!

De schrijver heeft dit artikel eerder in het clubblad van de Helmondse Golfclub 'Overbrug' geplaatst.

Bron: Heemkamer Aarle-Rixtel

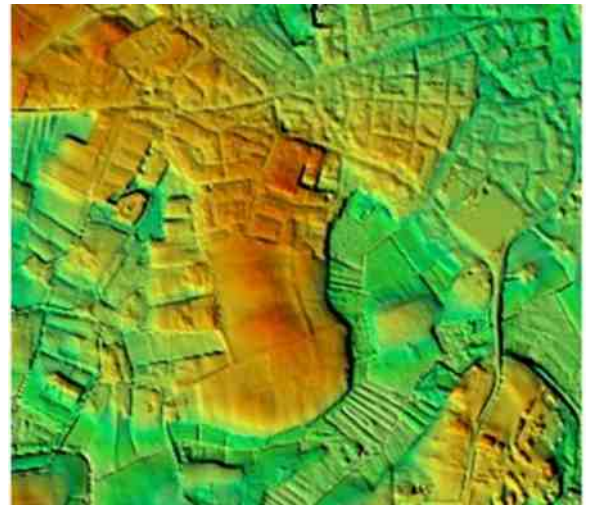
Brukelum, een bijzonder stukje landschap

Henk van Beek

Het Broekeling wordt het officieel genoemd, dat laaggelegen gebiedje tussen de Valkendijk en Schevelingen. In lokale taal heet het hier echter Brukelum. Het is het beekdal van de Schevelingse Loop. Voor de aanleg van de Zuid-Willemsvaart heette deze beek de Goorloop, die toen nog bij 'Peterhof' in de Aa uitmondde. De Zuid-Willemsvaart stak daar echter een stokje voor. Vanaf die tijd stroomt het water in tegenovergestelde richting, naar de huidige Goorloop, die hier eertijds de Mierle werd genoemd. Ja, een beetje ingewikkeld is het wel...

Terug naar Brukelum. Wanneer je vanaf de Trompetter Brukelum ingaat, ga je een paar meter naar beneden en kom je in een tamelijk ruig gebiedje terecht. Het bestaat voornamelijk uit broekbosjes. Het eerste deel is zo'n dertig jaar geleden beplant met elzen en eiken. Dat was tot 1983 eigendom van de gemeente. Daarna is het - op mijn verzoek - verkocht aan de Stichting het Brabants Landschap. Het gebiedje was langzamerhand een illegale vuilstortplaats aan het worden en ik wilde voorkomen dat het helemaal hieraan ten gronde ging. Na dit deel, eigendom van het Brabants Landschap, kom je in een bijna ondoordringbaar moerasbos terecht. Moeder Natuur heeft hier haar werk gedaan, want eeuwenlang bestond dit gebiedje uit laaggelegen hooilandjes. Nadat de mens hier niet langer actief was, kreeg de natuur het weer in handen. En als de natuur het voor het zeggen krijgt, ontstaat er bos. Climaxvegetatie in de gematigde zone, z gezegd. Dus ook in Brukelum. Ik moet er echter meteen bijzeggen dat niet het hele gebiedje als hooiland werd gebruikt. Het meest laaggelegen gedeelte werd namelijk gebruikt om er moerklot te steken. Moerklot is een ander woord voor laagveen dat tot turf (klot) wordt gedroogd. Dat gebeurde rondom ons dorp op meer plaatsen, zoals in de Reijbroeken. Bij Leo van Berlo, in 'den herd' van Hoeve 't Vagevuur ligt nog een aantal van deze moerkloten in een bak naast de platte buis.

Het bijzondere van Brukelum is dat je een aantal van die voormalige moerkuilen hier nog terugvindt. Ze zijn weliswaar sterk verland en overwoekerd met wilgenstruweel, maar ze zijn nog steeds onmiskenbaar aanwezig. Jammer genoeg wordt dit beschermd - landschappelijk zeer waardevol - gebiedje van het zuiden uit bedreigd door de opslag van zand en ander bodemmateriaal. Hopelijk heeft dat proces zijn grens bereikt, want het zou enorm jammer zijn wanneer dit unieke gebied verloren zou gaan.

Hoogtekaart met Brukelum in het groene deel rechts van het midden

Moerasje met wilgenopslag

Zandbergen vormen een bedreiging

Weten wat er niet meer is

Louis Barten

Hoe ouder je wordt, hoe meer er verdwenen is van wat er ooit was. Je herinnert je veel dat er nu niet meer is. Verhalen over vroeger zijn steeds moeilijker verifieerbaar. Als je niet bij de ouderen hoort of niet van hier of uit deze omgeving bent, moet je die verhalen over 'hier vroeger' zomaar aannemen, als een 'o ja'- of 'zo zo'-mededeling.

Toch maken die oude verhalen deel uit van de geschiedenis van je leefplek hier, je heem, zij vormen mede de basis van wat er nu is en geven vaak antwoorden op vragen van waarom het nu zo is. Opmerkelijk is het dat er veel aandacht is voor gebouwen als bouwkunstige kostbaarheden uit het verleden terwijl er maar weinig geïnteresseerden hun best doen de tastbare historie te behouden van het wonen in vroeger tijd en de bewoners in tijden van weleer. Nog meer geldt dit voor oude gebruiken en gewoonten, terwijl toch onze leefwereld, ons maatschappelijk bestel daarop is gebaseerd. Dit wordt bevestigd door Freud[1] die stelt dat de mens gevormd wordt door aanleg en milieu, door genen en leefomstandigheden. De geschiedenis heeft ons gemaakt tot wie en wat we zijn en bepaalde hoe en waar we leven. 'Historia futurum vigilet', geschiedenis bewaakt de toekomst.

Ik ben geboren op het adres Kerkstraat A 117 te Aarle-Rixtel. Die straatnaam bestaat nog, maar huisnummer A 117 zult u niet vinden. Wat u zeker moet weten is waarom die straat Kerkstraat heet. Het was namelijk de straat die vanuit het dorp naar de kerk liep en die kerk stond op de Opstal. Ons huis in de Kerkstraat leek het eerste uit een serie van vier dezelfde woningen, maar dat was niet zo.

Ons huis was ooit een bakkerswinkel, bakkerij en woonhuis en die andere drie waren alleen woonhuis waar je met de deur in huis viel. Ons huis had een gang met aan de ene kant het werkhuis, waar mijn vader zijn schoenmakerij had en rechts een kamer. Daarachter lag de huiskamer/-keuken met de deuren naar de kelder en de opkamer.

De rij huizen stond voor Huize Zonnety dat er nog steeds staat. Onze rij huizen is helemaal verdwenen. Het huis van onze buurman was ooit bakkerij, kruidenierswinkel, winkel met verfwaren en schildersbedrijf en snoepwinkel Jantje, genoemd naar de

winkel van Jan van Ganzenwinkel in de Dorpsstraat die de zaak overgenomen had van zijn tante Jaan van Ganzenwinkel die gevestigd was in de Dorpsstraat, voorbij Van Vlerken en Van Heugten. In dat huis van Van Heugten was ooit het postkantoor gevestigd.

Tegenover ons was café van Eupen, later café Van Bracht en nu is het café gesloten. Het pand stond naast slagerij Hagelaar. Later kwam daar een garagebedrijf. Dat pand is afgebroken en nu is er de MCD. Vanaf genoemd café tot waar nu het Terlingenplein begint, staat geen van de zeven huizen meer uit de periode dat ik in de Kerkstraat woonde. Ik denk dat ik er geen nieuwe verhalen meer over kan vertellen zonder in herhaling te vallen. Ongeveer mijn hele leefwereld is verdwenen.

Hoe zit dat met u, beste lezer, kunt u ook niet iets schrijven over uw vroegere leefwereld in Aarle-Rixtel? U weet toch ook hoe het was en wat er niet meer is. Laat eens wat van u horen.

[1] Sigmund Schlomo Freud was een neuroloog uit Oostenrijk-Hongarije en de grondlegger van de psychoanalyse. Hij was van joodse afkomst.

Huize Zonnety heeft een rijke bewoningsgeschiedenis

Karel Stevens, dompteur

Henk van Beek

Ons dorp heeft altijd wel een aantal markante mensen in haar midden (gehad). Iedereen kent of kende er wel een paar. Zo hebben Toos van Gerwen en Han van Dijk nog de dompteur Carlo Stevens gekend. Ook nu nog kom je hem tegen, namelijk op internet. Daar wordt hij als volgt genoemd: Carolus Augustinus (Karel) Stevens, artiestennaam Carlo Stevens, is geboren te Helmond op 10 april 1904.

Als oudste zoon van een slager en worstenmaker was Stevens voorbestemd om de zaak van zijn vader over te nemen. Maar daar lag zijn passie niet. Hij werd dompteur en ging in de leer bij onder meer Circus Hagenbeck. In 1936 kocht hij twee leeuwen bij Diergaarde Blijdorp, dresseerde ze en ging met een aantal circussen langs diverse Europese steden. In tijden dat hij geen opdrachten had, verbleef hij regelmatig in Aarle-Rixtel. Toos van Gerwen kan zich dat nog goed herinneren. Naast de toenmalige Herberg van Griensven ('De Keulse kar') stond een paardenstal waarin Stevens een poosje zijn twee leeuwen heeft ondergebracht. In ons digitaal fotobestand bevindt zich nog een foto uit die tijd (zie afbeelding). Uiteraard leverde deze logeerpartij in ons dorp de nodige heisa op, want lang niet iedereen was hier blij mee. Maar volgens Karel was er geen enkele reden tot onge-

rustheid: zijn twee leeuwen waren de makste roofdieren ter wereld. Volgens Han van Dijk hebben de twee leeuwen ook eens een tijdje aan de Opstal verbleven. Daar zaten ze in een stalen kooi die daar midden op het driehoekig pleintje stond. Han weet zich nog goed te herinneren dat de zusjes Van de Ven, die in die tijd aan de Opstal woonden, er eens met een kip kwamen aanlopen die door een van de twee leeuwen in één hap werd verzvolgen.

Op internet is een filmpje te vinden waarop onder meer is te zien dat Karel zijn hoofd in de bek van een van zijn dieren steekt. Op zondag 28 augustus 1938 was Stevens met Circus Friso en zijn leeuwen in Sittard. Asor, een van de leeuwen, ontsnapte, en liep de Sint-Michielskerk in, waar op dat moment de mis aan de gang was. De leeuw kon weer terughaald worden zonder dat iemand

gewond raakte en Stevens werd op slag beroemd tot ver buiten Nederland. In 1950 was hij in Cinecittà bij Rome om voor de film Quo Vadis luipaarden en leeuwen te trainen. Ook speelde hij enkele figuranterenrollen. Voor meer informatie: even 'goegelen' op internet!

Aarle en Jeroen Bosch

Henk van Beek

Het is inmiddels een jaar geleden dat ik met mijn oudste kleinkind in het Brabants Museum de tentoonstelling bezocht van Jeroen Bosch. Wij vonden het allebei heel bijzonder om deze unieke werken allemaal 'in levenden lijve' bij elkaar te zien. Maar alvorens mijn kleindochter met deze unieke kunstwerken kennis te laten maken, brachten we eerst een bezoek aan een Bossche uitspanning om daar te genieten van een Bossche bol van bakker De Groot. Vervolgens gingen we naar het Jeroen Bosch Art Center in de voormalige Jacobskerk aan het Hinthammereind. Op die manier kon ik haar in alle rust enige uitleg geven over het hoe en waarom van de werken van Bosch, voordat we de echte werken in het Brabants museum gingen bekijken. Tevens kon ik haar laten zien dat deze inmiddels beroemde kerk gebouwd was in opdracht van een voormalige dorpsgenoot: Cornelis Carolus Prinsen. Rechts voor de ingang van de kerk staat immers een prachtig monument ter nagedachtenis aan deze bekende Bossche Aarlenaar. Het kunstwerk, voorstellende De Goede Herder, een monument van de beeldhouwer Albert Termote, is een geschenk van de parochianen dat in 1936 als blijvend teken van hun dankbaarheid hier een plaats heeft gekregen. Uiteraard kwam dat monument op de foto, geflankeerd door mijn kleinkind. Zowel de expositie als het interieur maakte veel indruk op haar. Bijzonder aardig was de educatieve speurtocht die door het art center was uitgezet. Tussen al die kunstzinnige prikkels door liet ik haar ook nog een prachtige muurschildering zien in het voormalig priesterkoor. Pastoor Prinsen heeft in die muurschildering een prominente plaats gekregen. In een oudere uitgave van het Hagelkruis is al ooit uitgebreid aan-

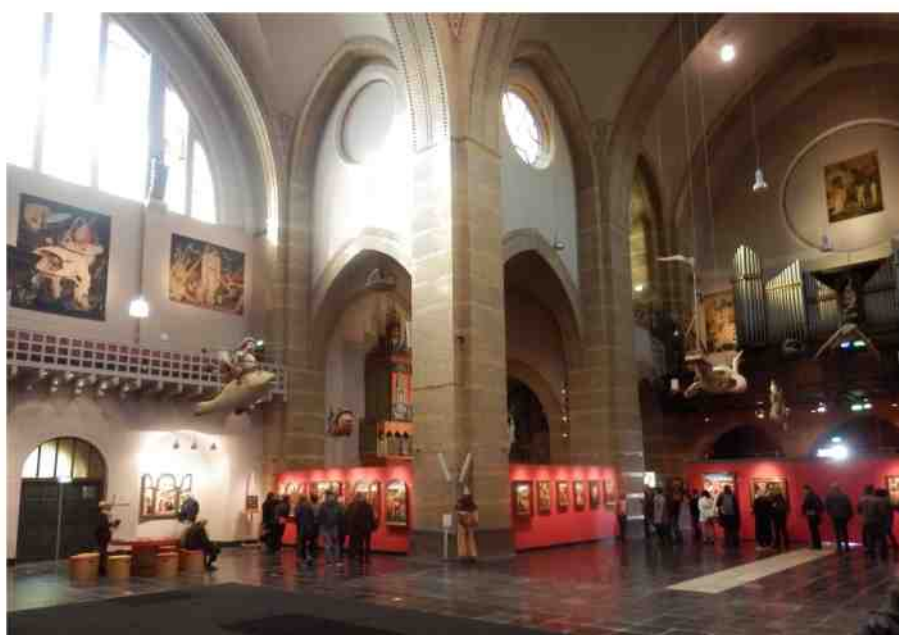

De voormalige Jacobskerk

dacht besteed aan pastoor Prinsen en in de boekenkast in de 'goei kamer' van ons heemhuis staat nog een interessant boekwerkje, waarin de levenswandel van deze bekende persoonlijkheid staat beschreven. Monseigneur C.C. Prinsen, zoals hij genoemd werd, was in Den Bosch in die tijd een zeer geliefde pastoor van voornoemde kerk en hij was

proost van het kapittel der kathedrale basiliek van Sint Jan. Hij was – volgens eerdergenoemd boekje – een sociaal priester bij uitnemendheid. Bijzondere aandacht had hij voor het katholieke onderwijs en hij was ook de eerste die in zijn parochie in 1905 een patronaat oprichtte, zowel voor jongens als voor meisjes. Monseigneur Prinsen werd ereburger van de stad, ridder in de orde van de Nederlandsche Leeuw en officier in de orde van Oranje Nassau.

Zoals bekend was pastoor Prinsen een zoon van de Aarlese bierbrouwer Cornelis Prinsen die, komende van de Croyse brouwerij,

Expositie in het Jheronimus Bosch Art Center

in 1868 brouwerij De Roskam van de toenmalige burgemeester Hermanus Goossens overnam. De brouwerij kreeg toen de naam 'De Zwaan'. Een saillant detail: pastoor Prinsen werd de medeoprichter van de Brabantse drankbestrijdingvereniging. Overigens, hij was ook de grote animator van de bouw van ons patronaatsgebouw in 1908. Nog een aardig detail: links naast de voordeur van Huize Prinsen staat zijn naam in een steen gekrast 'C.C. Prinsen 1868'.

Oh ja, dit moet ook nog gezegd worden: de echte expo van Jeroen Bosch maakte op ons allebei een overweldigende indruk.

Aarlese bakker bakt ze bruin

Henk van Beek

Onlangs maakte een collega van onze dorpsgenoot Jurgen Peeters (advokaat) hem erop attent dat zij tijdens haar studie kennis had genomen van het 'Aarle-Rixtelse Bakker arrest'. Het arrest van de Hoge Raad der Nederlanden dateert van 17 juni 1889 en heeft zelfs tot een wetswijziging in het strafrecht geleid. De zaak die aanleiding gaf tot deze terechtzitting is nogal ingewikkeld. Alles draaide op een aan de bakker (H. D.) verstrekte hypotheek, waar de bakker onder valse voorwendselen vanaf probeerde te komen. Daarvoor wilde hij een aantal getuigen voor de rechter een valse verklaring laten afleggen. Uiteindelijk zagen de getuigen hiervan af. De bakker werd tenslotte vrijgesproken, omdat de rechter vaststelde dat uitlokken van een meeneed op dat moment wettelijk niet strafbaar kon worden gesteld.

In 1924 werd de wet aangepast en werd uitlokking tot meeneed alsnog strafbaar gesteld. Het bijzondere is dat aan deze wetswijziging een Aarlese bakker een belangrijke bijdrage heeft geleverd.

dat de uitlokker vrijuit ging indien het door hem beoogde strafbare feit (of een strafbare poging daartoe) niet was begaan. Een mooi voorbeeld hiervan is de zaak die leidde tot het arrest van de Aarle-Rixtelse bakker (HR 17 juni 1889, w 5742). Deze bakker had drie personen omgekocht, die als getuigen waren opgeroepen in een strafzaak tegen hem. Doel van die omkoping was, dat deze getuigen op het onderzoek ter terechtzitting ten gunste van de verdachte valse verklaringen zouden afleggen. Uiteindelijk besloten die getuigen, na enige druk van de rechter, toch de waarheid te vertellen. De bakker werd daarna vervolgd ter zake van het uitlokken van meeneed. Hij werd uiteindelijk ontslagen van alle rechtsvervolging aangezien de uitlokking niet tot meeneed of een poging daartoe had geleid. Hoewel de aard van de uitlokking (de criminele intentie van de bakker) hetzelfde bleef bepaalde het daaropvolgende gedrag van de uitgelokten of die uitlokking strafbaar was of niet. De wetgever heeft in 1924 door een wetswijziging hierin verandering gebracht. Ingevolge het toen ingevoerde artikel 134bis Sr werd de uitlokking ook strafbaar

Uitlokken tot meeneed mag niet meer.... dankzij Aarlese bakker!

Indien onbestelbaar: Dorpstraat 30G, 5735 EE Aarle - Rixtel

Heemkundekring Barthold van Heessel

De kring is opgericht in 1952 en stelt zich ten doel het bevorderen in brede kring van de belangstelling voor en de kennis van eigen streek, volk en gebruiken en van heemkundig waardevolle overblijfselen uit vroeger tijden. Om dit doel te realiseren kent de

heemkundekring de volgende werkgroepen:

monumenteneducatie
lezingen/cursussen
fotowerkgroep
redactieraad Het Hagelkruis

dorpswandelingen
genealogie
bibliotheek/archief

Heemhuis Barthold van Heessel

Ons heemhuis bevindt zich aan de Kouwenberg 37. Het voorhuis kan men gratis bezoeken. In 'de goei kamer' staat de koffie of thee voor u klaar. Ook hebben we een gezellig buitenterras. Het museumgedeelte omvat collecties met verschillende thema's, die elkaar periodiek afwisselen.

Openingstijden

zondagmiddag: 14:00 - 17:00 uur

woensdag: 9:30 - 12:00 uur, 14:00 - 17:00 uur, 19:30 - 22:00 uur

Let op: in juli en augustus is het heemhuis niet open op de woensdagavond.